

Тороні Х.В.
магістрант 1 курсу спеціальності «Дошкільна освіта»,
Мукачівський державний університет
Іванова В.В.
кандидат психологічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет

ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЧНА ОСВІТА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

В статті розкрито сутність поняття здоров'я, здоров'язбережувальне середовище, проаналізовано сучасні дослідження проблеми еколого-валеологічної освіти дошкільнят, охарактеризовано зміст еколого-валеологічної освіти дошкільників.

Ключові слова: здоров'я, екологія, валеологія, еколого-валеологічна освіта, дошкільник.

Зростання потреб суспільства в підвищенні якості життя, інтенсивний розвиток науки і техніки, безперервний розвиток промисловості істотно посилили вплив людини на природу. Переважаюча антропоцентрична екологічна свідомість людей призвела до глобальної екологічної кризи і, як наслідок цього, до погіршення стану здоров'я населення.

Змінити ситуацію, що склалася можливо лише за умови наявності у людини екоцентричної екологічної свідомості, згідно з якою вища цінність являє гармонійний розвиток людини і природи, а вплив на неї змінюється взаємодією.

Екологія та валеологія, кожна окремо, не змогли вирішити виниклі проблеми. Спроби їх рішення привели до інтеграції екології та валеології в еколого-валеологію і необхідності розвитку еколого-валеологічної освіти на всіх її рівнях. Найважливішою ланкою безперервної еколого-валеологічної освіти є дошкільний щабель, основне завдання якого - закласти основи гармонійних взаємин дітей з навколишнім середовищем, що характеризуються проявом пізнавального, морального, естетичного, практичного аспектів, а також активністю по відношенню до свого здоров'я.

У цьому відношенні особливий інтерес для нас представляють виділені в державних вимогах до структури основної загальноосвітньої програми дошкільної освіти освітні області: «Фізична культура», «Здоров'я» і «Безпека»

[42; 178]. Кожна з них має безпосереднє відношення до еколого-валеологічної освіти дітей дошкільного віку.

Мета дослідження – аналіз змісту еколого-валеологічної освіти як основи формування здоров'язбережувальної компетентності дошкільника.

У нашому дослідженні ми будемо орієнтуватися на ці цілі та завдання, так як за своєю суттю вони є цілями і завданнями еколого-валеологічної, але, більшою мірою, валеологічної освіти дітей дошкільного віку.

Результатом засвоєння змісту цієї сукупності освітніх областей повинен стати наступний портрет дитини-дошкільника: фізично розвинений, володіє основними культурно-гігієнічними навичками, суб'єкт діяльності. Дитина самостійно виконує доступні їй віку гігієнічні процедури, відчуває потребу в руховій активності, дотримується елементарних правил здорового способу життя; допитлива, активна, здатна самостійно застосовувати засвоєні знання і способи діяльності для вирішення нових завдань. Вона емоційно реагує на світ природи, має початкові уявлення про неї.

Реалізація, виділених в державних вимогах до структури основної загальноосвітньої програми дошкільної освіти, освітніх областей здійснюється за допомогою програм дошкільної освіти.

Результати аналізу сучасних комплексних програм дошкільної освіти, показали, що в програмах приділяється значна увага питанням збереження, зміцнення здоров'я дітей, формування основ здорового способу життя у дошкільнят, вихованню у них потреби в руховій активності і фізичному вдосконаленні. Крім цього, в них поставлені завдання по формуванню у дошкільнят уявлень про взаємозв'язок людини і природи, вплив природи на здоров'я людини, екологічно грамотної поведінки в природі. Завдання, виділені в програмах, вказують на необхідність цілеспрямованої та планомірної роботи по збереженню і зміцненню здоров'я дитини, а також прагнення дошкільних навчальних закладів забезпечити формування здорового способу життя у дітей дошкільного віку.

З позицій інтегративного підходу до еколого-валеологічної освіти, її слід розглядати не як суму валеологічних і екологічних знань, а як принципово нове інтеграційне утворення, що характеризує особистість, що володіє високим рівнем валеологічної та екологічної культури, екоцентричною екологічною свідомістю, ціннісним ставленням до здоров'я. Словосполучення «еколого-валеологічної освіти» означає взаємозв'язок і взаємозалежність даних видів освіти і потребує, на наш погляд, в більш докладному і ретельному розгляді.

В історії філософських і педагогічних ідей протягом багатьох століть вивчалася проблема взаємин людини і навколишнього середовища. Вплив природи на суспільство завжди носив глобальний характер. У свою чергу, і

суспільство багатопланово і багатогранно впливає на природу. Перш за все, воно певною мірою руйнує сформовані природні комплекси, взаємозв'язки в природі. Очевидно, що взаємодія природи і суспільства - це завжди процес суперечливий.

Таким чином, появі еколого-валеологічного знання і освіти передували тривалі етапи становлення екологічного і валеологічного знання. При цьому, маючи спільні витoki, в певні періоди часу екологія і валеологія розвивалися як самостійні, окремо взяті науки в різних напрямках, але, в кінцевому рахунку, відповідаючи потребам суспільства і науки, злилися в еколого-валеологію, що представляє собою якісно нове утворення.

У дослідженнях Пономарьової Л.І. та Горіхової І.Л. еколого-валеологія розглядається як інтегровані системні екологічні та системні валеологічні наукові знання про спеціальні динамічні та самоврядні системи - знання, орієнтовані на взаємообумовлені сутнісні принципи системної екології та системної валеології. З цього визначення, очевидно, що еколого-валеологія являє собою не просто синтез екологічних і валеологічних знань, а їх інтеграцію, взаємопроникнення.

Основна мета такої інтеграції полягає в тому, щоб діяльність людини в суспільстві й природі відповідала основним принципам і законам екології та валеології, що дозволить забезпечити добробут системи «людина - суспільство - природа» [1, 3].

У сучасних дослідженнях превалює валеологічний підхід до вивчення способів збереження і зміцнення здоров'я дітей. При цьому головними факторами в забезпеченні здоров'я виступають спадковість і спосіб життя людини. Протилежний цьому, екологічний підхід, визнає вплив виключно факторів навколишнього середовища на формування здоров'я. На наш погляд, ця проблема повинна вирішуватися з позицій еколого-валеологічного підходу, який дозволить розглянути проблему збереження і зміцнення здоров'я комплексно.

Багато авторів сходяться на думці, що починати формування еколого-валеологічних уявлень необхідно вже на етапі дошкільного дитинства (Л.В. Моїсеева, Т.М. Носова, З.І. Тюмасева і ін.), коли закладаються основи ставлення до себе і навколишнього соціального і природного середовища [5].

Основними результатами еколого-валеологічної освіти дитини дошкільного віку є сформованість гармонійних відносин з навколишнім середовищем і активне ставлення до здоров'я (С.Д. Дерябо, І.Д. Зверев, Є.Г. Кушніна, В.А. Левін, З.І. Тюмасева, В.Г. Фокіна та ін.).

Розгляд еколого-валеологічної освіти з позиції системного підходу сприяє адекватній постановці проблем еколого-валеологічного характеру, вироблення

ефективної стратегії їх вивчення; орієнтує на розгляд педагогічних явищ з точки зору таких категорій, як система, ставлення, зв'язок, взаємодія.

Поняття «еколого-валеологія» тісно пов'язане з іншим поняттям - «здоров'язбереження», яке включає в себе два компоненти: здоров'я навколишнього середовища (предмет вивчення екології) та індивідуальне здоров'я (предмет вивчення валеології).

Розглядаючи проблему формування здорового способу життя у підростаючого покоління, слід докладніше зупинитися на її ключовому понятті - «здоров'я». Велика розмаїтість уявлень, понять і визначень здоров'я пояснюється різними підходами до нього, специфікою тієї чи іншої науки або галузі знань. У зв'язку з цим виділяють здоров'я людини - фізичне, духовне, соціальне; здоров'я сім'ї, населення, суспільства; здоров'я економіки; здоров'я екологічних систем і біосфери і т.д.

Таке різноманіття сформувало у дослідників комплексний підхід до здоров'я і появу інтегрованої науки про інтегроване здоров'я - валеології.

У багатьох визначеннях "здоров'я" особливе значення авторами надається навколишньому середовищу, його впливу на стан і життєдіяльність організму. Так, розглядаючи поняття "здоров'я", Остроумов А.А. визначає його як стан рівноваги між вимогами середовища і силами організму.

Здоров'я, на думку М. Попова, означає можливість організму людини адаптуватися до змін навколишнього середовища, взаємодіючи з ним вільно, на основі біологічної, психічної та соціальної сутності людини.

Поділяючи точку зору Тюмасевої З.І., будемо розглядати здоров'я як динамічну рівновагу організму з навколишнім середовищем, як гармонійне відправлення психосоматичної життєдіяльності організму, при якому всі біологічні і соціальні можливості людини виявляються найбільш тісно, а всі життєво важливі підсистеми організму функціонують з максимально можливою інтенсивністю і віддачею. Цінність даного визначення для нашого дослідження полягає у вказівці на тісний взаємозв'язок стану здоров'я і навколишнього середовища.

На думку Блінової Н.Г., Літвинової Н.А. результатом валеологічної освіти слід вважати валеологічну культуру людини, що передбачає знання нею своїх гігієнічних, генетичних, фізіологічних і психологічних можливостей, методів і засобів контролю, збереження і розвитку свого здоров'я, вміння поширювати валеологічні знання на оточуючих.

У дослідженні Медведєвої С.А., присвяченому проблемі організації здоров'язбережувальної освіти, воно розглядається як процес формування образу особистості зростаючої людини і трансляція найпродуктивніших форм здоров'язбереження в еколого-особистісному і освітньому просторі, на основі

яких можливі реконструкція і переосмислення раніше використаних особистістю валеологічних установок. Готовність до здоров'язбереження є якістю особистості, що обумовлює здоровий спосіб їх життя і забезпечує завдяки цьому становлення їх здоров'я, що в кінцевому підсумку сприяє повноцінному рішенню освітніх завдань [5].

Медведева С.А. підкреслює, що здоров'язбережувальна освіта, заснована на суб'єкт-суб'єктному типі орієнтації в контексті міжособистісних відносин і направлена на присвоєння суб'єктами цілісного педагогічного процесу форм валеологічного мислення і поведінки, трансляцію структурованих знань про цілісне здоров'я і його компоненти.

Якість здоров'я людини визначається цілим комплексом чинників, тому визнання виняткової ролі тільки соціальних умов або тільки навколишнього природного середовища було б, на наш погляд, невірним.

У сучасних дослідженнях проблеми еколого-валеологічної освіти дошкільнят в основному розглядаються питання формування уявлень дітей про здоров'я та здоровий спосіб життя.

У дослідженні Хакімовим Г.А. розроблена модель процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я у дошкільників, що реалізується через блоки: освіта дітей в області здоров'я за авторською програмою, підвищення освітнього рівня педагогів, освіта батьків вихованців, здоров'язберігаючий супровід освітнього процесу в дошкільному закладі.

В роботі Андрєєвої Н.А. представлена модель взаємодії освітнього закладу і сім'ї з формування основ здорового способу життя у дошкільнят, що представляє собою планомірну, послідовну й цілеспрямовану взаємодію, що включає три взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих блоки: взаємодія з педагогами, з батьками і з дітьми.

Концепція формування культури здоров'я дошкільників була розроблена Деркунскою В.А. У неї вона включає сукупність ціннісного ставлення дитини до здоров'я, його збереження та зміцнення на рівні себе, іншого і суспільства в цілому; особистісно та соціально значущих способів діяльності, спрямованих на набуття фізичного, психічного і соціального благополуччя, відсутність хвороб.

Досліджуючи проблему формування еколого-валеологічної компетентності школярів, Дядюн Т.В. визначає її як цільову здатність особистості актуалізувати екологічні та валеологічні знання, вміння і навички, досвід діяльності в конкретній ситуації і на підставі ціннісних установок адекватно виконувати норми і правила екологічної поведінки в навколишньому середовищі, перетворювати її з урахуванням особистих і соціальних потреб, а також ефективно вирішувати проблеми свого здоров'я в умовах, що

змінюються. У цьому визначенні значущим для нас є те, що автор вказує не тільки на когнітивну, але і на діяльнісну основу формування еколого-валеологічної компетентності.

Таким чином, на сьогоднішній день в теорії і методиці дошкільної освіти проблема залучення дітей до здорового способу життя, збереження і зміцнення їх здоров'я є як і раніше актуальною, проте в дошкільних навчальних закладах перераховані завдання найчастіше вирішуються за допомогою накопичення у дошкільнят еколого-валеологічних уявлень, інформування про шкідливі звички, факторах ризику для здоров'я. Беручи до уваги виключно психологічний компонент, до уваги береться необхідний для формування будь-якої якості діяльнісний компонент, який забезпечує реалізацію дитиною накопичених знань і умінь. У зв'язку з цим, на наш погляд, доцільним є формування у дітей дошкільного віку основ здоров'язберігаючих компетенції, в чому, власне, вбачаємо перспективу подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білан О.І. Валеологія дошкільникам / О.І. Білан. — Львів, 1998.
2. Валеологічне виховання дітей дошкільного віку / упор. Ж.А. Ципляк. — Тернопіль: Навчальна книга, Богдан, 2010. — 76 с.
3. Ващенко О. Здоровий спосіб життя – важливий чинник виховання особистості: теоретико-методологічний аспект / О. Ващенко // Початкова школа. – 2004. - № 4. – С. 48 – 50.
4. Давидович, В.Е. Здоровье как философская категория / В.Е. Давидович, А.Е. Чекалов // Валеология. — 1997. — № 1. — С. 8-11.
5. Медведева С.А. Здоровьесберегающие мероприятия в образовательном пространстве дошкольного учреждения как средство оптимизации развития детей 5-6 лет : автореф. дисс. ...канд. пед. наук / С.А. Медведева. — Екатеринбург, 2006. — 23 с.
6. Мельчуцька А.П. Здоров'я дитини — майбутнє родини: методичні рекомендації / А.П. Мельчуцька, Н.М. Мельник. — Миколаїв, 2002. — 132 с.

The essence of the notion of health, health and preservation environment is disclosed in the article, modern researches of the problem of eco-valeological education of preschool children are analyzed, the content of ecological-valeological education of pre-schoolers is described.

Key words: health, ecology, valeology, ecology-valeological education, preschooler.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>